

МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 3006-1377 (online)

№1 (112)

Астана
2026

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

ӘБДІҒАЛИҰЛЫ
Берік

– саяси ғылымдар кандидаты, алқа төрағасы (Қазақстан)

ИБРАЕВА
Ақмарал Ғосманқызы

– алқа төрағасының орынбасары, Қазақстан ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

ТАЙМАҒАМБЕТОВ
Жәкен Қожахметұлы

– ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

САМАШЕВ
Зайнолла Самашұлы

– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)

АЯҒАН
Бүркітбай Гелманұлы

– ҚР ҰҒА құрметті академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері (Қазақстан)

ОҢҒАРҰЛЫ Ақан

– тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)

ҮМІТҚАЛИЕВ
Ұлан Үмітқалиұлы

– тарих ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

ИСМАИЛОВА
Жанат Хамидовна

– тарих ғылымдарының докторы, профессор (Өзбекстан)

ЦЗИ Сяофен

– PhD докторы (Қытай)

ВОЛЬФРАМ Сабине

– PhD докторы (Германия)

ШТЕЙН Гил

– PhD докторы (АҚШ)

ОУТРАМ Алан

– PhD докторы (Ұлыбритания)

ШОМФАЙ Иштван

– PhD докторы (Венгрия)

ӘБДУАҚАП Қара

– PhD докторы (Түркия)

ДАВЫДОВ
Владимир Николаевич

– әлеуметтану ғылымдарының кандидаты, PhD докторы (Ресей Федерациясы)

АҒАТАЙ
Өткірбай Мылтықбайұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

ДУВАНБЕКОВ
Руслан Сабырұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

ИСКАКОВ
Қуаныш Алдабергенұлы

– PhD докторы (Қазақстан)

EDITORIAL BOARD:

Berik Abdygaliuly	– candidate of Political Science (Chairman of the editorial board) (Kazakhstan)
Akmaral Ibrayeva	– deputy chairman of the editorial board, Academician of the National Academy of Natural Sciences of Kazakhstan, Doctor of historical sciences, Professor (Kazakhstan)
Zhaken Taimagambetov	– academician of NAS RK, Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Zainolla Samashev	– doctor of Historical Sciences, (Kazakhstan)
Ayagan Burkitbay	– Honorary Academician of the NAS RK, doctor of Historical Sciences, Professor, Honored Worker of RK (Kazakhstan)
Ongaruly Akan	– candidate of Historical Sciences (Kazakhstan)
Umitkaliev Ulan	– candidate of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Ismailova Zhanat	– doctor of Historical Sciences, Professor (Uzbekistan)
Ji Xiaofen	– PhD (China)
Wolfram Sabine	– PhD (Germany)
Gil Stein	– PhD (USA)
Alan Outram	– PhD (UK)
Somfai Istvan	– PhD (Hungary)
Abdulvahap Kara	– PhD (Turkey)
Davydov Vladimir	– candidate of Sociological Sciences, PhD (Russian Federation)
Agatay Otkirbay	– PhD (Kazakhstan)
Duvanbekov Ruslan	– PhD (Kazakhstan)
Iskakov Kuanysh	– PhD (Kazakhstan)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ӘБДІҒАЛИҰЛЫ
Берік

– кандидат политических наук (председатель коллегии) (Казахстан)

ИБРАЕВА
Акмарал Госмановна

– заместитель председателя коллегии, Академик Казахской национальной академии естественных наук, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

ТАЙМАГАМБЕТОВ
Жакен Кожаметович

– академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

САМАШЕВ
Зайнолла Самашевич

– доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

АЯҒАН
Буркитбай Гелманулы

– Почетный академик НАН РК, доктор исторических наук, профессор, Заслуженный деятель РК (Казахстан)

ОНГАРУЛЫ Акан

– кандидат исторических наук (Казахстан)

УМИТКАЛИЕВ
Улан Умиткалиевич

– кандидат исторических наук, профессор (Казахстан)

ИСМАИЛОВА
Жанат Хамидовна

– доктор исторических наук, профессор (Узбекистан)

ЦЗИ Сяофен

– PhD доктор (Китай)

ВОЛЬФРАМ Сабине

– PhD доктор (Германия)

ШТЕЙН Гил

– PhD доктор (США)

ОУТРАМ Алан

– PhD доктор (Великобритания)

ШОМФАЙ Иштван

– PhD доктор (Венгрия)

КАРА Абдукап

– PhD доктор (Турция)

ДАВЫДОВ
Владимир Николаевич

– кандидат социологических наук, PhD доктор (Российская Федерация)

АГАТАЙ
Уткирбай Мылтыкбайулы

– PhD доктор (Казахстан)

ДУВАНБЕКОВ
Руслан Сабырулы

– PhD доктор (Казахстан)

ИСКАКОВ
Куаныш Алдабергенович

– PhD доктор (Казахстан)

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Археология / Archaeology / Археология

<i>Молдахмет А.А., Елеуов М., Талеев Д., Есен С.</i> Қазақ хандығы дәуіріндегі Созақ: археологиялық зерттеу тарихынан	
<i>Молдахмет А., Елеуов М., Талеев Д., Есен С.</i> Созақ в период Казахского ханства: из истории археологических исследований	
<i>Moldakhmet A., Eleuov M., Taleev D., Esen S.</i> Sozak in the Kazakh khanate period: from the history of archaeological research.....	8
<i>Аккошкарлова Ж.Т., Рахимжанова С.Ж., Тушева Е.К.</i> Орталық Қазақстандағы Қу 1-4, 6-7 тас дәуірі тұрақтарының материалдарын зерттеу	
<i>Аккошкарлова Ж.Т., Рахимжанова С.Ж., Тушева Е.К.</i> Изучение материалов стоянок каменного века Куу 1-4, 6-7 в Центральном Казахстане	
<i>Akkoshkarova Zh.T., Rakhimzhanova S.Zh., Tusheva E.K.</i> Study of materials from the stone age sites of Kuu 1-4, 6-7 in Central Kazakhstan.....	22
<i>Абильмаликов К.К., Байдалы Р.Ж., Шакшаков К.Г.</i> Археологические исследования на стоянке Талдысай-II в 2025 году	
<i>Әбілмәліков Қ.Қ., Байдалы Р.Ж., Шакшаков Қ.Г.</i> 2025 жылғы Талдысай-II тұрағындағы археологиялық зерттеулер	
<i>Abilmalikov K.K., Baidaly R.Zh., Shakshakov K.G.</i> Archaeological research at Taldysay-II site in 2025.....	34
<i>Қожа М.Б., Сиздинов Б.С., Әлімбекұлы Ә.</i> Особенности мечети Отрара конца XIV – начала XV в.	
<i>Қожа М.Б., Сиздинов Б.С., Әлімбекұлы Ә.</i> XIV ғасырдың аяғы – XV ғасырдың басындағы Отырар мешітінің ерекшеліктері	
<i>Khozha M.B., Sizdikov B.S., Alimbekuly A.</i> Features of the Otrar mosque of the late 14th – early 15th cc.....	45
<i>Усачук А.Н., Шишлина Н.И., Степанов И.А., Леонова Н.В.</i> Булавка из Краматорского могильника (Подонцовье). Результаты трасологического анализа	
<i>Усачук А.Н., Шишлина Н.И., Степанов И.А., Леонова Н.В.</i> Краматорск қорымынан табылған түйреуіш (Донец маңы). Трасологиялық талдау нәтижелері	
<i>Usachuk A.N., Shishlina N.I., Stepanov I. A., Leonova N.V.</i> A hammer-headed pin from the Kramatorsk burial ground (Podontsovye). The results of the trace-wear analysis.....	58
<i>Karazhigitova A.Ye., Janeyeva A.K.</i> History of studies and main results of research on medieval burial sites in Northeast Saryarka	
<i>Қаражігітова Ә.Е., Джанеева А.Қ.</i> Солтүстік-Шығыс Сарыарқадағы ортағасырлық жерлеу ескерткіштерін зерттеу тарихы мен негізгі нәтижелері	
<i>Қаражігітова А.Е., Джанеева А.Қ.</i> История изучения и основные результаты исследований погребальных памятников средневековья Северо-Восточной Сарыарки.....	69
<i>Sultanova A.K.</i> Stone sculptures in the Museum collection: issues of museification and exhibition	
<i>Сұлтанова А.К.</i> Музей коллекциясындағы тас мүсіндер: музейлендіру және экспозициялау мәселелері	
<i>Сұлтанова А.К.</i> Каменные изваяния в музейной коллекции: вопросы музеефикации и экспонирования.....	82
<i>Брынза Т.В.</i> В.Ф. Зайберт и его роль в изучении истории и археологии Северного Казахстана (по материалам газеты «Акмолинская правда»)	
<i>Брынза Т.В.</i> В. Ф. Зайберт және оның Солтүстік Қазақстан тарихы мен археологиясын зерттеудегі рөлі («Акмолинская правда» газеті материалдары бойынша)	
<i>Brynza T.V.</i> V.F. Zaibert and his role in the study of the history and archaeology of Northern Kazakhstan (based on materials from the newspaper “Akmolinskaya Pravda”).....	92

Этнология / Ethnology / Этнология

- Балтабай Д.Ө.** Әбілғазы Баһадүр хан шежіресінде кездесетін бірқатар этнонимдердің шығу тегі
Балтабай Д.А. Происхождение ряда этнонимов в шежере Абулгази Бахадур хана
Baltabay D.A. The origin of selected ethnonyms in the genealogy of Abulgazi Bahadur Khan..... 101
- Тастанбеков М.М., Байболов Б.Қ., Жүнісбаев Ұ.Д., Тұрсынов А.Х.** Қожа Ахмет Ясауи қабірінің жапқышы туралы зерттеулер
Тастанбеков М.М., Байболов Б.Қ., Жунисбаев Е.Д., Турсинов А.Х. Исследования покрывала гробницы Ходжи Ахмеда Ясави
Tastanbekov M.M., Baibolov B.K., Junisbaev E.D., Tursinov A.H. Research on the Pall of the Tomb of Khoja Ahmed Yasawi..... 113
- Байгаж А., Нурбаева А.М., Рустемова А. Е.** Традиционные игры с астрагалами тюрко-монгольского ареала: язык, норма и культурная память
Байгаж А., Нурбаева А.М., Рустемова А. Е. Түркі-моңғол ареалындағы асыққа байланысты дәстүрлі ойындар: тіл, норма және мәдени жады
Baigazh A., Nurbayeva A.M., Rustemova A. Ye. Traditional games with astragal in the turkic-mongolian region: language, norms and cultural memory..... 125

Тарих / History / История

- Бисенова Г.А., Отепова Г.Е., Болдыков Ж.Б.** Гималай асқан көш тарихы: Үндістан ұлттық архив құжаттары негізінде
Бисенова Г.А., Отепова Г.Е., Болдыков Ж.Б. История миграции казахов через Гималаи: на основе документов Национального архива Индии
Bissenova G.A., Oteпова G.E., Boldykov Zh.B. Migration history of Kazakhs through the Himalayas: based on documents from the National Archives of India..... 140
- Мырзаханов Ә.Е., Мұсағалиева А.С.** Шәкәрім Құдайбердіұлының ақталуы: жаңа деректерді талдау
Мырзаханов А.Е., Мусағалиева А.С. Реабилитация Шакарима Құдайбердиева: анализ новых данных
Myrzakhanov A.E., Musagalieva A.S. Shakarim Kudaiberdiyev's rehabilitation: analysis of new data..... 155
- Атдаев С.Дж., Атдаева О.Г.** Стражи туркменского общества XIX в. (до 1881 г.): ясавулы, ферраджи и караульные дозорные
Атдаев С.Дж., Атдаева О.Г. XIX ғ. (1881 жылға дейін) түрікмен қоғамының сақшылары: жасауылдар, феррадждар және қарауыл күзетшілері
Atdaev S.J., Atdaeva O.G. Guards of the Turkmen society of the 19th century (before 1881): yasavuls, ferrajs, and sentry guards..... 168
- Абсаликов А.А.** Генеалогия казахских ханов в «Ахсан ат -Таварих» Хасанбека Румлу (сравнительный анализ пяти рукописных списков и одного печатного издания)
Абсаликов А.А. Хасанбек Румлудың «Ахсан ат-Тауарих» еңбегіндегі қазақ хандарының генеалогиясы (бес қолжазба көшірмесі мен бір баспа басылымының салыстырмалы талдауы)
Absalikov A.A. The genealogy of Kazakh khans in Hasanbeg Rumlu's "Ahsan at-Tawarikh" (a comparative analysis of five manuscript copies and one printed edition)..... 180
- Мамытова С.Н.** The historical evolution of philanthropy in Kazakh society in the 19th – early 20th centuries
Мамытова С.Н. XIX–XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамындағы меценаттықтың тарихи эволюциясы
Мамытова С.Н. Историческая эволюция меценатства в казахском обществе XIX – начала XX вв..... 191

<i>Akshanova A.M., Oteпова G.E., Shabambayeva A.G.</i> Historiographical discourse on the study of the korenizatsiia (indigenization) policy	
<i>Ақшанова А.М., Өтепова Г.Е., Шабамбаева А.Г.</i> Қазақстандағы жергіліктендіру саясатының тарихнамалық дискурсы	
<i>Ақшанова А.М., Отепова Г.Е., Шабамбаева А.Г.</i> Историографический дискурс политики коренизации в Казахстане.....	199

Музей ісі / Museology / Музейное дело

<i>Ибраева А.Ф., Пазылова Г.А.</i> Ұлттық тарихи-мәдени мұраны жаһандық дискурста ұсыну: халықаралық және әлемдік көрмелер тәжірибесі	
<i>Ибраева А.Г., Пазылова Г.А.</i> Представление национального историко-культурного наследия в глобальном дискурсе: опыт международных и всемирных выставок	
<i>Ibraeva A.G., Pazylova G.A.</i> Presenting national historical and cultural heritage in global discourse: the experience of international and world expositions.....	212
<i>Orazkulova K., Karibayeva G.</i> Museums, painting, and ideology in Soviet Kazakhstan	
<i>Оразкулова К. С., Карибаева Г.А.</i> Кеңестік Қазақстандағы музейлер, кескіндеме және идеология	
<i>Оразкулова К.С., Карибаева Г.А.</i> Музеи, живопись и идеология в советском Казахстане.....	233

*Аккошкарлова Ж.Т.¹, Рахимжанова С.Ж.¹, Тушева Е. К.²

¹Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты, Алматы, Қазақстан

²Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті жанындағы
Археологиялық зерттеулер институты, Павлодар, Қазақстан

*e-mail: jan-adil@mail.ru

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚУ 1-4, 6-7 ТАС ДӘУІРІ ТҰРАҚТАРЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа. Мақалада алғаш рет 1942 жылы К.М. Поликарпович ашқан Орталық Қазақстандағы Қу 1-4, 6-7 тас дәуірі тұрақтарынан жиналған материалдар жарияланады. Тұрақтар Ұлытау облысының Жаңаарқа ауданында, Қу (Балқантау) тауынан шығысқа қарай 10 км және Қаратөбе тауынан оңтүстік-шығысқа қарай 5 км жерде орналасқан. Жұмыстың мақсаты – зерттеліп жатқан тұрақтардың тас индустриясын типологиялық талдау және олардың хронологиясын анықтау. Тас құралдарын сипаттау үшін классификациялаудың типологиялық және технологиялық әдісі қолданылды. Барлығы 207 тас артефакт талдаудан өтті. Жинақтамада ретуштелген жаңқалар мен олардан жасалған құралдар (қырғыштар) басым, дегенмен де тілікте жасалған бұйымдар да аз емес. Тіліктер сығу техникасымен жарықшактанды, жаңқалар да көбінесе сығу техникасымен (дебитаж) және сирегірек жұмсақ соққышпен тігінен соғу арқылы алынған. Қатты соққышпен жарықшақтау арқылы алынған ірі жалпақ жаңқалар өте сирек кездеседі. Жинақтама құрамы бойынша шикізаттық ұқсастықтарды Тоқтауыл тұрағы мен Солтүстік Сарыарқаның қабатталған Шідерті 3 тұрағынан табуға болады. Жинақтаманың типологиялық құрамын талдау кезінде дамыған кейінгі неолит дәуіріне (б.з.д. V–IV мыңжылдық) жататын қабаттарымен ұқсастықтар анықталды, атап айтқанда, сұр және қызғылт шақпақтастардан жасалған артефактілер атбасар мәдениеті ескерткіштерінің ареалына жақын, ал жолақты сары шақпақтастар ерте неолиттік және мезолиттік қабаттарда кездеседі.

Кілт сөздер: тұрақ, тас ғасыры, неолит, артефактілер, Орталық Қазақстан.

Дәйексөз үшін: Аккошкарлова Ж.Т., Рахимжанова С.Ж., Тушева Е.К. Орталық Қазақстандағы Қу 1-4, 6-7 тас дәуірі тұрақтарының материалдарын зерттеу // Мәдени мұра. 2026. №1 (112). бб. 22-33 (қаз.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2026.v25.i1.02>

Кіріспе

Қазақстанның неолит ескерткіштерінің зерттелуінің бірнеше онжылдық тарихы бар, дегенмен де оның тарихын қайта жаңғырту бойынша көптеген аспектілер әлі күнге дейін пікір-талас туғызуда және өзінің өзектілігін жоғалтқан жоқ. Бұл республикамыздың жекелеген аудандарының нашар зерттелуіне байланысты, оны Қазақстанның солтүстік, батыс және шығыс өңірлеріндегі зерттеушілердің кейбір жетістіктерін салыстыру арқылы байқауға болады.

XX ғасырдың басында өлкетанушылар ғана зерттеп жүрген саланы археологиямен сабақтас пәндердің академиялық ғылым өкілдері де толтыра бастады: 30-шы жж. геологиялық-

барлау және жаратылыстану ғылымдары кешенді экспедициялары:

П.С. Рыков жетекшілігіндегі Материалдық мәдениет тарихы мемлекеттік академиясы экспедициясы (ММТМА), В.А. Селевин жетекшілігіндегі Орта Азиялық мемлекеттік университеттің жаратылыстану-тарихи Бетпақдала экспедициясы (ОАМУБЭ) Орталық Қазақстан территориясында зерттеу жұмыстарын жүргізді. 1936 ж. «Атбасарцветмет» трестінің басты геологі Қ.И. Сәтпаев Жезқазғанда тас дәуірі құралдарын тапты (Клапчук, 1965: 212).

Жезқазған және Ұлытау аудандарында тас дәуірі құралдарының жекелеген олжаларын

Е.П. Еремин (Археологическая карта..., 1960:151), Ю.А. Орлов және А.Н. Формозов (Археологическая карта..., 1960:195), А.Ж. Машанов және А.А. Слудский (Археологическая карта..., 1960:195), ал Балқаш маңында – М.Н. Дублицкая (Археологическая карта..., 1960:196) тапты. Қарқаралы қала маңайында көтерме материалды жинауда өлкетанушылар Е.Е. Ясенецкая мен Л.Ф. Семенов үлкен көмек көрсетті (Археологическая карта..., 1960:170). Жинақтама Қарағанды музейінің «Қарқаралы» жинақтамасында сақтаулы (Маргулан, 1998: 33).

1941 жылдан 1945 жылға дейін республика аумағында археологиялық жұмыстар Ұлы Отан соғысына байланысты уақытша тоқтатылды.

Ұлы Отан соғысынан кейін 1946 ж. Қазақ КСР Ғылым академиясы құрылуымен зерттеу жұмыстары жанданды. Осы уақыттан бастап республика аумағындағы барлық археологиялық жұмыстар ҚазКСР ҒА Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих, археология және этнография институтының (ТАЭИ) археология бөлімінің жетекшілігімен жүргізіледі. Кейін ҚазКСР ҒА ТАЭИ-ты КСРО ҒА Материалды мәдениет тарихы институтымен (ММТИ) бірлесе бірқатар аймақтық археологиялық экспедициялар ұйымдастырды.

XX ғ. 10-40 жж. аймақтың тас ғасыры жайлы ақпарат жинақтаудың бірінші кезеңі нәтижесінде кейбір ескерткіштердің жекелеген бұйымдарының ат үсті талдауы жасалып қарапайым база құрылды. Мерзімдік басылымдарда, геолог, өлкетанушы, музей қызметкерлерінің есептерінде және басқа да басылымдарда бар ескерткіштер тізімі мен жинақтамалар жайлы шашыраңқы ақпаратты 40-50 жылдары аймақтың археологиялық ескерткіштерін алғашқы зерттеушілер жинап, талдады.

Кейін, жоғарыда айтылғандай, голоцендік ескерткіштердің алғашқы зерттеулері мен қазбалары жүргізіле бастайды, сондай-ақ алынған материалдар бойынша жарияланымдар жарық көре бастайды. Орталық Қазақстанда мезо-энеолиттік ескерткіштерді зерттеу М.Н. Клапчуктың жұмыстарымен басталады, ол 50-60 жж. алғашқы барлау жасап, көптеген голоцендік археологиялық ескерткіштерде көтерме материалдар жинақтады. Бұл жұмыстардың барысында ол қуатты мәдени

қабаты бар қабатталған тұрақтарды анықтады: М.Н. Клапчук Қарағанды 15 және Зеленая Балка 4 тұрақтарын ішінара қазып, зерттеді (Клапчук, 1969: 108). Бірақ бұл ескерткіштерде стратиграфия болса да, материалдың араласуына, қазба алаңының шағын болуына байланысты, сонымен қатар, сол кезде жиналған материалдың хронологиясы, кезеңделуі мен мәдени тиістілігі жайлы білімдердің деңгейіне байланысты зерттеуші зерттелген кешендері жайлы толыққанды көрініс ала алмады. Ол жайлы кейін бірқатар авторлар атап өтеді (Волошин, 1987: 12; Чиндин, 1992; Зайберт, 1992: 6). Сол уақытта Сарыарқаның оңтүстік бөлігінде және Балхаш өңірінде А.Г. Медоев өз зерттеулерін жүргізді, ол мәдени қабаты бұзылған тұрақтардан жинап алған жинақтамалар бойынша микролит мәдениетін бөліп шығарды (Медоев, 1970: 200), кейін Сарыарқаның солтүстік-шығыс беткейінде Ертіс өңірінің сол жағалауында қарасор мәдениеті мен микролит мәдениетінің ескерткіштерін ашты (Медоев, 1982). Бірақ бұл кешендердің бір бөлігі көтерме материал, яғни аралас болғандықтан және біздің зерттеу аймағымыздың тысына шыққандықтан берілген тақырып бойынша дерек ретінде қолданылмайды, сондықтан олар тарихнамалық сипатта пайдаланылады.

М.Н. Клапчук бастаған зерттеулерді Орталық Қазақстанда 1960-1970 жж. В.С. Волошин жалғастырды. Целиноград облыстық музейінен экспедиция жұмысын ұйымдастырып жүйелі түрде барлау жұмыстарын жүргізді, нәтижесінде Солтүстік және Солтүстік-Шығыс Қазақстанда ондаған жаңа ескерткіштер ашты (Волошин, 1975, 1976, 1977, 1980, 1981, 1982). Сөйтіп, аймақта голоцендік кешендерді зерттеу бойынша зерттеу жұмыстарының белсенділігінің шыңы 1960-шы жж. соңы – 1970-ші жж. түседі.

1980-ші жж. екінші жартысында Орталық Қазақстанда голоцен ескерткіштерін зерттеуді А.Ю. Чиндин бастайды. Ол негізінен М.Н. Клапчук жинаған көтерме материалдар, жинақтамалар мен кейбір қазылған тұрақтардың материалдарын зерттейді (Чиндин, 1989, 1992). Ол жинақтамалардың трасологиялық зерттеуіне көңіл аударады (Чиндин, 1992).

2001-2017 жж. аралығында Орталық Қазақстанда Тоқтауыл тұрағында

Ж.К. Құрманқұлов пен О.А. Артюхованың жетекшілігімен Ә.Х. Марғұлан атындағы

Археология институтының Орталық Қазақстан археологиялық экспедициясы зерттеу жүргізеді. Бұл ескерткіштегі зерттеу нәтижесінде бірқатар радиокөміртектік мерзім алынып, ежелгі тұрғындардың шаруашылық-экономикалық қызметін қайта қалпына келтіруге мүмкіндік алынды (Артюхова, Бирмуханова, 2005; Артюхова, Мамиров, 2016, 2019, 2020).

Материалдар мен зерттеу әдістері

Тас бұйымдарын суреттеу үшін классификацияның типологиялық әдісі қолданылды. Тас құралдары жинақтамасының еңбек құралдарының классификация принциптері мен типология кестелері Ю.Ф. Кирюшин, Т.И. Нохрина мен В.Т. Петрин, В.Ф. Зайберт пен В.И. Заитовтың еңбектерінде тас құралдарын сипаттау үшін ұсынылған және қолданылған жалпыға ортақ түсініктер пайдаланылды (Кирюшин және басқалар, 1993; Зайберт және басқалар, 2012; Заитов, 2007). Ең бірінші жарықшақ типі анықталады (жаңқа, тілік, сынық), кейін тас шикізаты, оның түсі, бұйымның пішіні мен өлшемдері, ретушь пен ұсақ жарықшақтардың орны, жиілігі, түрі сипатталады.

Бұл мақалада Қарағанды облыстық тарихи-өлкетану музейінде сақтаулы

К.М. Поликарповичтің 1942 ж. Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданында (қазір Ұлытау облысының құрамында) жинап алған Қу 1-4, 6-7 тұрақтарының көтерме материалдары талданады. К.М. Поликарпович–беларускенең археологиясының негізін қалаушылардың бірі және Жоғары Днепр территориясындағы тас дәуірін ғылыми зерттеуші. Ұлы Отан соғысы жылдары К.М. Поликарпович Қазақстанға көшірілді, бұл жерде ол Орталық Қазақстанның археологиялық ескерткіштерін зерттеді.

Қу 1 тұрағы Қу тауынан шығысқа қарай 10 км және Қаратөбе тауынан оңтүстік-шығысқа қарай 5 км жерде шағын батпақты су қоймасының шығыс жағалауының солтүстік бөлігінде орналасқан.

Қу 2 тұрағы Қарасай (Көктас) өзенінің бассейнінде, Қу тауының оңтүстік-шығыс етегінде (биікт. 786 м). Өзеннің оң тармағы, оң жағалауы, тау етегіне жақын. Тұрақ алаңы 150 ш.м.

Қу 3 тұрағы Қарасай (Көктас) өзенінің бассейнінде, Қу тауының оңтүстік-шығыс етегінде (биікт. 786 м), Атасу геологиялық

барлау партиясының лагерінен батысқа қарай орналасқан. Олжалар жағалау бойымен 500 м ағыспен төмен қарай табылған.

Қу 4 тұрағы (координаттары: планшет L -42-22 - 47°20'-47°40' солтүстік ендік, 70°30'-71°00' шығыс бойлық) Қу тауынан солтүстік-шығысқа қарай 10 км жерде, Ташкент трактісі бойы мен қабірлердің жанында орналасқан.

Қу 6 тұрағы Қу тауының оңтүстік-шығысындағы Серке-Қырылған шатқалындағы Қарасай (Көктас) өзені бассейнінің оң тармағының екінші жайылмалы террасасында орналасқан. Ескерткіштің ауданы 300 ш.м.

Қу 7 тұрағы шағын батпақты су қоймасының шығыс жартысында, Қу тауынан шығысқа қарай 10 км жерде және Қаратөбе тауынан оңтүстік-шығысқа қарай 5 км жерде орналасқан.

Барлығы 207 тас артефакт типологиялық талдауға ұшырады.

Талдау

Қу 1 тұрағының материалдары

Жинақтамада барлығы тастан жасалған 29 бұйым бар.

Сынық (1 экз.) сұр шақпақтастан дайындалған. Өлшемдері: 3,8*0,9*1,1 см.

Ретушсіз жаңқалар (8 экз.) сұр, қоңыр және ақ түсті шақпақтастан алынған. Олардың ішінде 6 данасы тілікшелі жаңқалар. Өлшемдері: 1,1-2,4*1-3,5*0,2-0,9 см.

Ретушсіз жаңқалар және олардың бөліктері (8 экз.) қызыл құмтастан алынған. Өлшемдері: 0,6-1,4*0,9-2,2*0,3-0,5 см.

Қабыршақтар (2 экз.) қызғылт және сұр шақпақтастан дайындалған. Өлшемдері: 0,8-1,5*0,9-1,2*0,2 см.

Ретушті жаңқалар (5 экз.) ақшыл сұр және сұр шақпақтастан алынған. Салынған ретуші қысқа, қабыршақты, жүйелі (3 экз.), жүйесіз (2 экз.), тік (4 экз.), жартылай тік (1 экз.). Өлшемдері: 1,5-2,4*1,1-2*0,3-0,6 см.

Бифасиалды құрал сынығы (1 экз.) қызыл-қоңыр шақпақтастан алынған. Субпараллелді жайылмалы жарықшақтармен өңделген. Өлшемдері: 1,9*3,1*0,9 см.

Жаңқада жасалған қырғыш (1 экз.) сұр шақпақтастан дайындалған. Жұмыс шеті пішін қалыптастырушы жарықшақтармен жасалып, шеті микроретушпен өңделген. Өлшемдері: 2,1*1,3*0,4 см.

Тілік фрагменттері (3 экз.) мөлдір ақ кварцтан жасалған. Тілікшенің ретушсіз

дисталды бөлігі, ретушсіз медиалды бөлігі, ретушті проксималды-медиалды бөлігімен берілген. Ретушь шеттері бойынша жасалған қарсы жатқан қысқа тік жүйелі қабыршақты ретушь, тісті шетті қалыптастырады. Өлшемдері: 1,1-1,8*0,8-1*0,2-0,3 см.

Қу 2 тұрағының материалдары.

Барлығы жинақтамада тастан жасалған 83 артефакт бар.

Сынықтар (14 экз.) Өлшемдері: 0,9-2,2 см.

Ретуші бар сынықтар (4 экз.) қоңыр (2 экз.), сұр (1 экз.), және мөлдір ақ (1 экз.) шақпақтастан алынған. Ретушь дорсал жақтан салынған – қысқа, қабыршақты (1 экз.), жартылай тік (2 экз.) және тік (1 экз.), жүйелі. Өлшемдері: 0,9-2,8*0,9-1,1*0,2-1,2 см.

Ретушсіз жаңқалар және олардың бөліктері (35 экз.) шақпақтастан, құмтастан және халцедоннан алынған. Өлшемдері: 1,3-2,3*1,6-3,3*0,2-0,6 см.

Ретушті жаңқалар (3 экз.) халцедоннан (2 экз.), қоңыр шақпақтастан (1 экз.) жасалған. Қысқа қабыршақты, жүйесіз (2 экз.), тік, жартылай тік ретушпен екі шеті бойынша дорсал жақтан (1 экз.), дорсал және вентрал жақтарынан (1 экз.) өңделген, үшінші экземплярда ретушь ірі фасеткалармен жасалған – қысқа қабыршақты жүйелі жартылай тік қарсы жатқан ретушь. Өлшемдері: 1,6-2,3*1,4-2,3*0,3-0,7 см.

Қабыршақтар (12 экз.). Өлшемдері: 0,5-1,9*0,6-1,3*0,1-0,3 см.

Ретуші бар қабырғалы тілік (1 экз.) қоңыр шақпақтастан алынған. Патиаланған (зең). Қысқа, қабыршақты, жүйелі, жартылай тік ретушь дорсал жақтан салынған (Сур.1: 13). Өлшемдері: 3,9*1,5*0,8 см.

Ретуші бар тілікшелі жаңқалар (2 экз.) сұр және қоңыр шақпақтастан жасалған. Тіліктердің проксималды бөліктері. Біреуінде дорсал жағынан қысқа, жүйесіз микроретушь, екіншісінде дорсал жағынан бір шеті бойынша қысқа, қабыршақты, жүйелі, жартылай тік ретушь бар. Өлшемдері: 1,4-1,8*0,8-1,1*0,3-0,4 см.

Ретушсіз тіліктер мен олардың бөліктері (11 экз.) сұр, қоңыр шақпақтастан (8 экз.), кварциттен (3 экз.) алынған. Біреуі бүтін, алтауы медиалды, төртеуі проксималды бөліктер. Өлшемдері: 0,8-2,8*0,8-1,3*0,2-0,4 см.

Шетті қырғыш (1 экз.) қоңыр халцедоннан жасалған. Патиаланған. Қысқа, қабыршақты, жүйелі, тік ретушь салынған. Жүзі дөңгеленіп

жасалған, дивергентті (Сур.1: 5). Өлшемдері: 1,1*2,3*0,5 см.

Қу 3 тұрағының материалдары.

Тастан жасалған жинақтама саны 24 экземпляр.

Ретушсіз жаңқалар (19 экз.) қара құмтастан алынған. Жұмсақ соққышпен тіке соғу арқылы жарықшақтанған. Өлшемдері: 1,3-4,8*1,2-5*0,3-1,3 см.

Жаңқаның проксималды бөлігі (1 экз.) жасыл-сұр құмтастан алынған. Дорсалды жағы бүкіл беті бойынша жарықшақтар арқылы жалпақтатылған, шеттері мен дисталды ұшы тегістелген. Жұмсақ соққының тік соғуы арқылы жарықшақтанған. Соққы дөңесі жалпақ, талоны екіжақты, «ернеу» (карниз) бар. Талон ұзындығы 3,1 см. Соққы алаңқайының бұрышы - 105°. Өлшемдері: 4,1*7*1,1 см.

Ретушсіз тілік бөліктері (2 экз.) қызғылт шақпақтастан және халцедоннан алынған. Дисталды және проксималды бөліктермен ұсынылған. Өлшемдері: 1,6-2,9*1,6-1,8*0,4-0,5 см.

Үш (1 экз.) қоңыр шақпақтастан жасалған. Дисталды соңы көлбеу, субпараллелді ретушпен және микроретушпен өңделген. Шеттері микроретушпен өңделген (Сур.1: 2). Өлшемдері: 1,3*1,6*0,6 см.

Ойықты бұйым (1 экз.) қоңыр шақпақтастан жасалған. Жұмсақ соққышпен тік соғу арқылы жарықшақтанған. Соққы дөңесі шағын, кетігі бар. Жарықшақтар арқылы түзелген вентрал жағында бір шетінен ойық бар. Екінші шеті және проксималды соңы ұсақ тік жарықшақтармен ретуштелген (сур.1: 11). Дисталды соңы жүйесіз микроретушпен өңделген. Өлшемдері: 1,4*2,3*0,4 см.

Қу 4 тұрағының материалдары.

Тас бұйымдарының жинақтамасы 9 экземплярдан тұрады.

Ретушсіз жаңқа бөліктері (2 экз.) қоңыр шақпақтастан және халцедоннан алынған. Өлшемдері: 1,4-1,8*1,1-2,6*0,5-0,7 см.

Жаңқа бөліктері (2 экз.) қара құмтастан алынған. Жұмсақ соққышпен тігінен соғу арқылы жарықшақтанған. Соққы дөңесі жалпақ, талоны тегіс, «ернеуі» бар. Өлшемдері: 2,6-2,8*1,4-2,4*0,5 см.

Ірі жаңқа (1 экз.) қара түсті құмтастан алынған. Дисталды соңы сынған. Дорсал жағынан бір шетінен ірі шеттік жарықшақтар тіркелді. Вентрал жағынан шеттерінен жүйесіз қабыршақты ретушь бар. Жұмсақ соққышпен

Сур.1. Қу 2-4, 7 тұрақтарының тас құралдары: 5 (Қу 2) – қырғыш, 13 (Қу 2) – ретуштелген тілік – тескіш; 2 (Қу 3) – ұш, 11 (Қу 3) – ойықты ретуштелген жаңқа; 1 (Қу 4) – тісті құрал, 3 (Қу 4) – ретуштелген тісті-ойықты тілік, 4 (Қу 4) – қырғыш, 7 (Қу 4) – қыстырма; 6 (Қу 7) – қырғыш, 12 (Қу 7) – ойықты құрал; 8, 9, 10 (Қу 7) – ретуштелген тіліктер.

Fig.1. Stone tools of the Kuu 2-4, 7 sites: 5 (Kuu 2) – scraper, 13 (Kuu 2) – retouched borer blade; 2 (Kuu 3) – point, 11 (Kuu 3) – indented retouched flake; 1 (Kuu 4) – denticulate tool, 3 (Kuu 4) – retouched denticulated-notched blade, 4 (Kuu 4) – scraper, 7 (Kuu 4) – insert; 6 (Kuu 7) – scraper, 12 (Kuu 7) – notched implement; 8, 9, 10 (Kuu 7) – retouched blades.

тік соққы арқылы жарықшақтанған. Талон ретуштелген. Талонның ұзындығы - 3,1 см. Соққы дөңесі жалпақ, «ернеуі» бар. Өлшемдері: 5,7*7*1 см.

Ретуші бар жаңқа (1 экз.) қоңыр шақпақтастан алынған. Дисталды шеті жүйелі микроретушпен өңделген (Сур.1: 1). Өлшемдері: 1,3*2,1*0,5 см.

Ретуші бар жаңқа (1 экз.) тікбұрышты пішінді, шақпақтастан жасалған. Бір шетінен екі жағынан да жалпақтаушы жарықшақтармен өңделген. Шетінде соққылану және жылтырату тіркелген. Екінші шеті дорсал жағынан қысқа қабыршақты тік жүйелі ретушпен өңделген. Дисталды бөлігінің көлденең сынығы да жүйесіз ретушпен өңделген (Сур.1: 7). Өлшемдері: 1,9*1,6*0,5 см.

Ретуші бар жаңқа бөлігі (1 экз.) қара түсті шақпақтастан алынған. Дорсал жағынан бір шеті бойынша қысқа қабыршақты жүйелі тік ретуш салынған. Ретуштелген шеттің пішіні сәл ойыс. Өлшемдері: 1,8*1,7*0,5 см.

Үшбұрышқа жақын пішінді жаңқа (1 экз.) қара түсті құмтастан жасалған. Дисталды бөлігі сынған. Талон фасеткаланған, дорсалды жағынан қажалған. Соққы дөңесі жалпақ, «ернеуі» бар. Дорсал жағынан бір шеті бойынша қысқа қабыршақты тік жүйелі ретушпен өңделіп, аратісті шетті түзейді. Екінші шеті ұқсас, алма-кезек. Өлшемдері: 4,2*4,6*0,8 см.

Ретуші бар тілік бөліктері (4 экз.) қызғылт-сұр шақпақтастан жасалған. Сығу әдісі арқылы жарықшақтанған. Бір проксималды бөлік вентрал жағынан бір шеті бойынша қысқа қабыршақты жартылай тік ретушпен ретуштеліп, тісті шетті құрайды. Соққы дөңесі жалпақ. Талон жарықшақтанған. Өлшемі: 1,3*1,4*0,2 см. Екінші тіліктің проксималды бөлігі дорсал жағынан бір шеті бойынша қысқа қабыршақты жүйелі жартылай тік, екінші шетінен жүйесіз ретушпен өңделген. Талон тегіс, соққы дөңесі жалпақ. Өлшемі: 1,1*0,9*0,2 см. Тіліктің медиалды бөлігі дорсал жағынан екі шеті бойынша қабыршақты тік ретушпен өңделген (Сур.1: 3). Өлшемі: 2*1,4*0,4 см. Тіліктің дисталды бөлігі шеттері бойынша қарсы жатқан микроретушпен өңделген. Өлшемі: 2,3*1,3*0,4 см.

Жаңқада жасалған қырғыш (1 экз.) қызғылт-сұр шақпақтастан алынған. Жұмыс шеті сәл дөңес. Субпараллелді жүйелі жартылай тік ретушпен ретуштелген, жұмыс шетінде

микросоққылар бар (Сур.1: 4). Өлшемдері: 2*2,3*0,6 см.

Қырғыш (1 экз.) жолақтары бар қоңыр түсті шақпақтастан алынған тілікшелі жаңқада жасалған. Жұмыс шеті көлбеу, түзу. Барлық периметрі бойынша қысқа және ұзын қабыршақты жартылай тік және тік ретушпен өңделген. Өлшемдері: 1,7*1,2*0,5 см.

Қу 6 тұрағының материалдары.

Жинақтамада тастан жасалған барлығы 29 бұйым бар.

Жарықшақ (1 экз.) халцедоннан алынған. Өлшемдері: 3,1*1,2*7,5 см.

Жарықшақ (1 экз.) қара түсті шақпақтастан алынған. Өлшемдері: 1,8*2*1,2 см.

Ретушсіз жаңқалар және олардың бөліктері (17 экз.) қоңыр және қара түсті шақпақтас пен халцедоннан алынған. Біреуі қыртысты, алтауы патианмен. Өлшемдері: 1,1-2,8*0,8-2,8*0,2-0,8 см.

Ретуші бар тіліктер (4 экз.) қоңыр және ақшылт-қызғылт түсті шақпақтас, құмтас пен халцедоннан алынған. Олардың біреуі (проксималдық-медиалдық бөлігі) бір шеті бойынша ұсақ қабыршақты ретушпен және дисталды шетінде бұрышынан терең қабыршақты жартылай тік ретушпен өңделген, екінші шетінен қысқа жартылай тік қабыршақты ретуш ойықты құрайды. Екінші тіліктің дисталды бөлігі дорсал жағынан бір шеті бойынша қысқа қабыршақты жүйелі ұсақ, вентрал жағынан жүйесіз ретушпен өңделген, ал екінші шетінде сақталған бөлігінде қысқа қабыршақты жүйелі тік ретуші бар. Тіліктің проксималдық-медиалдық бөлігінің шеттері ұсақ қабыршақты жартылай тік жүйесіз қарсы жатқан микроретушпен өңделген. Талон қажалған, ойыс, соққы дөңесі айқын, тілік қырынан қарағанда иілген. Төртінші – дисталды бөлігі, дисталды шеті қысқа қабыршақты жүйелі жартылай тік ретушпен өңделген. Өлшемдері: 1,6-3,5*1,3-2,1*0,3-0,5 см.

Ретушсіз тілік бөліктері (6 экз.) сұр, қоңыр түсті шақпақтастан және халцедоннан жасалған. Олардың екеуі патиаланған. Тіліктер дисталды (4 экз.), медиалды (1 экз.), проксималды (2 экз.) бөліктермен ұсынылған. Өлшемдері: 0,8-2,2*1-1,6*0,1-0,3 см.

Қу 7 тұрағының материалдары.

Тастан жинақтама 33 экземплярдан тұрады.

Ретуші бар жаңқа (3 экз.) қоңыр, сұр және қызғылт шақпақтастан алынған. Бір экземплярда қысқа қабыршақты жүйелі тік

ретушь дисталды шетіне салынған. Екінші және үшінші жаңқа бір шеттері бойынша алма-кезек қысқа тік ретушпен өңделіп, тісті және ойықты шетті құрайды. Талон тегіс және нүктелі, соққы дөңесі жалпақ, «ернеуі» бар (Сур.1: 6,12). Өлшемдері: 1,7-3,5*1,9-3*0,5-1 см.

Ретуші бар тілік бөліктері (5 экз.) қоңыр, сұр, қызыл және қызғылт шақпақтастан жасалған. Тіліктер медиалды (4 экз.), проксималды (2 экз.) бөліктермен ұсынылған. Олардың үшеуі қарсы жатқан микроретушпен өңделген. Басқа екі бөлік дорсал жақтан және вентрал жақтан бір-бір шеттерінен тік/жартылай тік микроретушпен өңделген. Екеуінде де ретуштелген ойықтары бар: біреуі дорсал жақтан, екіншісі вентрал жақтан (Сур.1: 8-10). Өлшемдері: 0,9-2*0,8-1,8*0,2-0,4 см.

Ретушсіз тілік бөліктері (5 экз.) қара және қызыл түсті құмтастан, қоңыр және қызғылт шақпақтастан алынған. Дисталды (2 экз.) және проксималды (3 экз.) бөліктерден тұрады. Өлшемдері: 0,9-2*1,1-2,4*0,2-0,7 см.

Ретушсіз жаңқалар (10 экз.) қызыл құмтастан, халцедоннан, қызғылт, сұр, қоңыр шақпақтастан алынған. Өлшемдері: 0,8-2,1*0,8-2,7*0,2-0,7 см.

Сынықтар мен жарықшақтар (10 экз.) қызыл және ақшыл құмтастан, сұр шақпақтастан алынған. Өлшемдері: 1,2-2,5*0,6-1,4*0,1-0,8 см.

Алынған нәтижелер

Осылайша, Қу 1-4, 6-7 тұрақтарының материалдары бойынша Көктас өзенінің бойында өмір сүрген тайпалар еңбек құралдарын жасау үшін шикізаттың әртүрлі түрлерін пайдаланған: түрлі-түсті шақпақтастар, қоңыр және сары яшмоидтар, ақ және сарғылт, мөлдір халцедондар, және сирегірек сұр кварцит пен құмтастар. Жинақтамада ретуштелген

жаңқалар мен олардан жасалған құралдар (қырғыштар) басым, дегенмен де тілікте жасалған бұйымдар да аз емес. Бұйымдар әдетте дорсалды жағында өңделген, вентралды жағында ретушь сирек кездеседі. Басым ретушь түрі – қысқа қабыршақты жартылай тік жүйелі. Тіліктер сығу техникасымен жарықшақтанды, жаңқалар да көбінесе сығу техникасымен (дебитаж) және сирегірек жұмсақ соққышпен тігінен соғу арқылы алынған. Қатты соққышпен жарықшақтау арқылы алынған ірі жалпақ жаңқалар өте сирек кездеседі. Жинақтама құрамы бойынша шикізаттық ұқсастықтарды қабатталған Токтауыл тұрағы мен Солтүстік Сарыарқаның Шідерті 3 тұрағынан табуға болады (Артюхова, Бирмуханова, 2005; Артюхова, Мамиров, 2016, 2019, 2020; Мерц, 2006).

Қорытынды

Қу 1-4, 6-7 тұрақтары материалдарының типологиялық құрамын талдау кезінде дамыған кейінгі неолит дәуіріне (б.з.д. V–IV мыңжылдық) жататын қабаттармен ұқсастықтар анықталды, атап айтқанда, сұр және қызғылт шақпақтастарда жасалған артефактілер атбасар мәдениеті ескерткіштерінің ареалына жақын, ал жолақты сары шақпақтастар ерте неолиттік және мезолиттік қабаттарда кездеседі. Халцедоннан жасалған микролиттік бұйымдар ерекше қызығушылық тудырады. Берілген материалдар бойынша нақты хронологиялық бірізділікті анықтау қиын, бірақ К.М. Поликарпович пен В.С. Танцыревтың басқа да пункттерден жинақтарын талдау жинақтама құрамының типологиялық және шикізаттық аспектілерде ұқсас екендігін көрсетеді.

Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитетінің қолдауымен BR24992951 «Сарыарқаның археологиялық мұрасы (тас дәуірінен орта ғасырға дейін)» тақырыбы бойынша мақсатты қаржыландыру шеңберінде орындалды.

Әдебиет

1. Артюхова О.А., Бирмуханова А.У., 2005. Работы на стоянке Токтаул в 2005 г. // Отчет об археологических исследованиях по государственной программе «Культурное наследие» в 2005 г. Алматы. 2005. С. 243–245
2. Артюхова О.А., Мамиров Т.Б., 2016. Стоянка Токтаул как уникальный памятник каменного века Центрального Казахстана // Евразия в Кайнозой. Стратиграфия, палеоэкология, культуры. Вып. 5. Иркутск: Изд-во ИГУ. С. 165–171.
3. Артюхова О.А., Мамиров Т.Б., 2019. Исследование стоянок Улкен Жезды и Токтаул в 2018 г. // Маргулановские чтения – 2019: Материалы Международной археологической научно-практической

конференции. Нур-Султан. С. 61–73.

4. Артюхова О.А., Мамиров Т.Б., 2020. Исследования стоянки Токтаул в 2019 г. // Маргулановские чтения-2020: Материалы Международной научно-практической конференции «Великая степь в свете археологических и междисциплинарных исследований». Алматы: Институт археологии им. А.Х. Маргулана МОН РК. Том 2. С. 37–46.

5. Археологическая карта Казахстана. 1960. Реестр. Алма-Ата: Изд-во АН КазССР. 450 с.

6. Волошин В.С., 1975. Работы в Центральном Казахстане. // Археологические открытия 1974 г. Москва: Наука. С. 482-483.

7. Волошин В.С., 1976. Работы в Центральном Казахстане. // Археологические открытия 1975 г. Москва: Наука. С. 516.

8. Волошин В.С., 1977. Работы по каменному веку в Целиноградской области. АО 1976 года. Москва. С. 508-509.

9. Волошин В.С., 1980. Работы по палеолиту в Целиноградской области. АО 1979 года. Москва. С. 428-429.

10. Волошин В.С., 1981. Работы в Целиноградской области. АО 1980 года. Москва. С. 432-433.

11. Волошин В.С., 1982. Раскопки стоянки Вишнёвка 1. АО 1981 года. Москва. С. 433.

12. Волошин В.С., 1987. Вопросы хронологии и периодизации палеолита Центрального Казахстана // Вопросы периодизации археологических памятников Центрального и Северного Казахстана. Караганда. С. 8-10.

13. Зайтов В.И., 2007. Каменная индустрия заключительных этапов каменного века Северного Казахстана. Петропавловск: ООО «Рифей». 256 с.

14. Зайберт В.Ф., 1992. Атбасарская культура. Екатеринбург: УрО РАН. 220 с.

15. Зайберт В.Ф., Плешаков А.А., Тюлебаев А.Ж., 2012. Атбасарская культура. Астана: Издательская группа филиала Института археологии им. А.Х. Маргулана в г. Астана. 352 с.

16. Кирюшин Ю.Ф., Нохрина Т.И., Петрин В.Т., 1993. Методика обработки коллекций каменного инвентаря неолитического времени. Учебное пособие. Барнаул: издательство Алтайского университета. 65 с.

17. Клапчук М.Н., 1965. Археологические находки в Карагандинской области в 1962 году // Советская археология. № 3. С. 212-217.

18. Клапчук М.Н., 1969. Неолитические стоянки Караганда 15 и Зеленая Балка 4 // Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода. № 36. С. 108-118.

19. Маргулан А.Х., 1998. Бегазы-дандыбаевская культура Центрального Казахстана. Том 1. Алматы: Атамура. 400 с.

20. Медоев А.Г., 1970. Ареалы палеолитических культур Сары-Арка // По следам древних культур Казахстана. Алма-Ата. С. 200–216.

21. Медоев А.Г., 1982. Геохронология палеолита Казахстана. Алма-Ата: Наука. 64 с.

22. Мерц В.К., 2006. Исследования многослойной стоянки Шидерты III / В.К. Мерц // Отчет об археологических исследованиях по Государственной программе «Культурное наследие» в 2005 г. Алматы. С. 265-271.

23. Чиндин А.Ю., 1989. Относительная хронология кремневого инвентаря поселения Акимбек // Вопросы археологии Центрального и Северного Казахстана. Караганда. С. 12-19.

24. Чиндин А.Ю., 1992. Новые данные по мезолиту Центрального Казахстана. Маргулановские чтения. Петропавловск: Жана Арка. С. 32–35.

25. Чиндин А.Ю., 1992а. Каменные индустрии племен Центрального Казахстана эпохи мезолита - энеолита (на основе типологии, трасологии, эксперимента). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Санкт-Петербург: Институт истории материальной культуры РАН. 21 с.

Reference

1. Artyukhova O.A., Birmukhanova A.U., 2005. Raboty na stoyanke Toktaul v 2005 g. [Works at the Toktaul site in 2005]. Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniyakh po gosudarstvennoy programme

«Kulturnoe nasledie» v 2005 g. Almaty. Pp. 243–245. [in Russian]

2. Artyukhova O.A., Mamirov T.B., 2016. Stoyanka Toktaul kak unikalnyy pamyatnik kamennogo veka Centralnogo Kazakhstana [Toktaul site as a unique monument of the Stone Age in Central Kazakhstan]. *Evrasiya v Kaynozoye. Stratigrafiya, paleoekologiya, kultury*. Issue 5. Irkutsk: IGU Publ. Pp. 165–171. [in Russian]

3. Artyukhova O.A., Mamirov T.B., 2019. Issledovanie stoyanok Ulken Zhezdy i Toktaul v 2018 g. [Study of the Ulken Zhezdy and Toktaul sites in 2018]. *Margulanovskie chteniya–2019: Proceedings of the International archaeological scientific-practical conference*. Nur-Sultan. Pp. 61–73. [in Russian]

4. Artyukhova O.A., Mamirov T.B., 2020. Issledovaniya stoyanki Toktaul v 2019 g. [Research of the Toktaul site in 2019]. In: *Margulanovskie chteniya–2020: Proceedings of the International scientific-practical conference “The Great Steppe in the light of archaeological and interdisciplinary research”*. Almaty: Institute of Archaeology named after A.Kh. Margulan. Vol. 2. Pp. 37–46. [in Russian]

5. *Arkheologicheskaya karta Kazakhstana*. [Archaeological map of Kazakhstan]. 1960. Alma-Ata: AS KazSSR Publ. 450 p. [in Russian]

6. Voloshin V.S., 1975. *Raboty v Centralnom Kazakhstane* [Works in Central Kazakhstan]. *Arkheologicheskie otkrytiya 1974 g.* Moscow: Nauka. Pp. 482–483. [in Russian]

7. Voloshin V.S., 1976. *Raboty v Centralnom Kazakhstane* [Works in Central Kazakhstan]. In: *Arkheologicheskie otkrytiya 1975 g.* Moscow: Nauka. 516. p. [in Russian]

8. Voloshin V.S., 1977. *Raboty po kamennomu veku v Celinogradskoy oblasti* [Stone Age research in Tselinograd region]. *Arkheologicheskie otkrytiya 1976 g.* Moscow. Pp. 508–509. [in Russian]

9. Voloshin V.S., 1980. *Raboty po paleolitu v Celinogradskoy oblasti* [Paleolithic research in Tselinograd region]. // *Arkheologicheskie otkrytiya 1979 g.* Moscow. Pp. 428–429. [in Russian]

10. Voloshin V.S., 1981. *Raboty v Celinogradskoy oblasti* [Works in Tselinograd region]. In: *Arkheologicheskie otkrytiya 1980 g.* Moscow. Pp. 432–433. [in Russian]

11. Voloshin V.S., 1982. *Raskopki stoyanki Vishnevka 1* [Excavations of the Vishnevka 1 site] // *Arkheologicheskie otkrytiya 1981 g.* Moscow. 433. p. [in Russian]

12. Voloshin V.S., 1987. *Voprosy khronologii i periodizatsii paleolita Centralnogo Kazakhstana* [Issues of chronology and periodization of the Paleolithic of Central Kazakhstan] // *Voprosy periodizatsii arkheologicheskikh pamyatnikov Centralnogo i Severnogo Kazakhstana*. Karaganda. Pp. 8–10. [in Russian]

13. Zaitov V.I., 2007. *Kamennaya industriya zaklyuchitelnykh etapov kamennogo veka Severnogo Kazakhstana* [Stone industry of the final stages of the Stone Age in Northern Kazakhstan]. Petropavlovsk: Rifey. 256 p. [in Russian]

14. Zaibert V.F., 1992. *Atbasarskaya kultura* [Atbasar culture]. Ekaterinburg: UrO RAN. 220 p. [in Russian]

15. Zaibert V.F., Pleshakov A.A., Tyulebaev A.Zh., 2012. *Atbasarskaya kultura* [Atbasar culture]. Astana: Institute of Archaeology named after A.Kh. Margulan. 352 p. [in Russian]

16. Kiryushin Yu.F., Nokhrina T.I., Petrin V.T., 1993. *Metodika obrabotki kollekcii kamennogo inventarya neoliticheskogo vremeni* [Methodology for processing collections of Neolithic stone inventory]. Barnaul: Altai University Publ. 65 p. [in Russian]

17. Klapchuk M.N., 1965. *Arkheologicheskie nakhodki v Karagandinskoy oblasti v 1962 godu* [Archaeological finds in the Karaganda region in 1962]. // *Sovetskaya arkheologiya*. No. 3. Pp. 212–217. [in Russian]

18. Klapchuk M.N., 1969. *Neoliticheskie stoyanki Karaganda 15 i Zelenaya Balka 4* [Neolithic sites Karaganda 15 and Zelenaya Balka 4]. *Byulleten komissii po izucheniyu chetvertichnogo perioda*. No. 36. Pp. 108–118. [in Russian]

19. Margulan A.Kh., 1998. *Begazy-dandybaevskaya kultura Centralnogo Kazakhstana* [Begazy-Dandybay culture of Central Kazakhstan]. Vol. 1. Almaty: Atamura. 400 p. [in Russian]

20. Medoev A.G., 1970. *Arealy paleoliticheskikh kultur Sary-Arka* [Areas of Paleolithic cultures of Sary-Arka] // *Po sledam drevnikh kultur Kazakhstana*. Alma-Ata. Pp. 200–216. [in Russian]

21. Medoev A.G., 1982. *Geokhronologiya paleolita Kazakhstana* [Geochronology of the Paleolithic of Kazakhstan]. Alma-Ata: Nauka. 64 p. [in Russian]

22. Merc V.K., 2006. *Issledovaniya mnogosloynnoy stoyanki Shiderty III* [Research of the multilayered

Shiderty III site] // Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniyakh po gosudarstvennoy programme «Kulturnoe nasledie» v 2005 g. Almaty. Pp. 265–271. [in Russian].

23. Chindin A.Yu., 1989. Otnositelnaya khronologiya kremneвого inventarya poseleniya Akimbek [Relative chronology of flint inventory of the Akimbek settlement]. // Voprosy arkheologii Centralnogo i Severnogo Kazakhstana. Karaganda. Pp. 12–19. [in Russian]

24. Chindin A.Yu., 1992. Novye dannye po mezolitu Centralnogo Kazakhstana [New data on the Mesolithic of Central Kazakhstan]. // Margulanovskie chteniya. Petropavlovsk: Zhana Arka. Pp. 32–35. [in Russian]

25. Chindin A.Yu., 1992a. Kamennye industrii plemen Centralnogo Kazakhstana epokhi mezolita–eneolita [Stone industries of tribes of Central Kazakhstan of the Mesolithic–Eneolithic period]. Saint Petersburg: Institute of History of Material Culture RAS. 21 p. [in Russian]

*Аккошкарлова Ж.Т.¹, Рахимжанова С.Ж.¹, Тушева Е.К.²

¹Институт археологии имени А.Х. Маргулана, Алматы, Казахстан

²Институт археологических исследований при Павлодарском педагогическом университете имени Алкея Маргулана, Павлодар, Казахстан

* e-mail: jan-adil@mail.ru

ИЗУЧЕНИЕ МАТЕРИАЛОВ СТОЯНОК КАМЕННОГО ВЕКА КУУ 1-4, 6-7 В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье впервые публикуются материалы сборов со стоянок каменного века Куу 1-4, 6-7 в Центральном Казахстане, обнаруженные К.М. Поликарповичем в 1942 году. Стоянки расположены в Жанааркинском районе Удутауской области, в 10 км к востоку от горы Куу и в 5 км к юго-востоку от горы Кара-тобе. Цель работы – типологический анализ каменной индустрии изучаемых стоянок и определение их хронологии. Для описания каменного инвентаря использовался типологический и технологический метод классификации. Анализу было подвергнуто 207 каменных артефакта. Таким образом, в коллекции преобладают отщепы с ретушью и орудия на них (скребки), при этом значительную долю составляют изделия на пластинах. Пластины расщеплены отжимной техникой, отщепы также в основном получены посредством отжима (дебитаж) и реже с помощью мягкого отбойника прямым ударом. Очень редко отмечены крупные плоские отщепы полученные в следствие обработки твердым отбойником. Состав коллекции находит сырьевые аналогии в материалах стратифицированных стоянок Токтаул и Шидерты 3 в Северной Сарыарке. При типологическом анализе коллекции выявлены аналогии со слоями, относящимися к эпохе развитого-позднего неолита (V - IV тыс. н.э.), так, артефакты, выполненные на серых и розовых кремнях близки кругу памятников атбасарского ареала, прожилковатые желтые кремни – встречаются в ранне-неолитических и мезолитических слоях.

Ключевые слова: стоянка, каменный век, неолит, артефакты, Центральный Казахстан.

Для цитирования: Аккошкарлова Ж.Т., Рахимжанова С.Ж., Тушева Е.К. Изучение материалов стоянок каменного века Куу 1-4, 6-7 в Центральном Казахстане // Мадени мұра. 2026. №1 (112). С. 22-33 (каз.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2026.v25.i1.02>

***Akkoshkarova Zh.T.¹, Rakhimzhanova S.Zh.¹, Tusheva E.K.²**

¹A.Kh. Margulan Institute of Archaeology, Almaty, Kazakhstan.

²Institute of Archaeological Research at the Alkey Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, Kazakhstan.

* e-mail: jan-adil@mail.ru

STUDY OF MATERIALS FROM THE STONE AGE SITES OF KUU 1-4, 6-7 IN CENTRAL KAZAKHSTAN

Abstract. The article presents for the first time the materials from the Stone Age sites of Kuu 1-4, 6-7 in Central Kazakhstan, discovered by K.M. Polikarpovich in 1942. The sites are located in the Zhanaarka district of the Ulytau region, 10 km east of Mount Kuu and 5 km southeast of Mount Kara-tobe. The purpose is to conduct a typological analysis of the stone industry at the sites under study and determine their chronology. 207 stone artifacts were analyzed. The collection is dominated by retouched flakes and tools made on them (scrapers), while a significant portion consists of blade artifacts. The blades are split using pressing technology. The blades were detached using pressure flaking techniques, while the flakes were predominantly produced by pressure debitage and percussion using a soft hammer. The composition of the collection finds analogies in the materials from the Toktoul and Shiderty 3 sites in Northern Saryarka. Typological analysis of the assemblage reveals parallels with layers dating to the developed and late Neolithic (5th–4th millennia BCE). Artifacts made of grey and pink flint are close to the circle of sites within the Atbasar archaeological culture area, while veined yellow flint occurs in Early Neolithic and Mesolithic layers.

Keywords: site, Stone Age, neolithic, artifact, Central Kazakhstan.

For citation: Akkoshkarova Zh.T., Rakhimzhanova S.Zh., Tusheva E.K. Study of materials from the stone age sites of Kuu 1-4, 6-7 in Central Kazakhstan // Madeni mura. 2026. №1 (112). pp. 22-33 (in Kaz.)

DOI: <https://doi.org/10.47500/2026.v25.i1.02>

Авторлар туралы мәлімет:

Аққошқарова Жанна Төлепбергенқызы, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ докторанты, Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институтының ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

ORCID: 0000-0002-8113-6705

Рахимжанова Сәуле Жангелдіқызы, тарих ғылымдарының кандидаты, Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институтының жетекші ғылыми қызметкері, Алматы, Қазақстан.

ORCID:0000-0003-1429-1470

Тушева Елена Константиновна, тарих магистрі, эксперименттік археология зертханасының меңгерушісі, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті жанындағы Археологиялық зерттеулер институты, Павлодар, Қазақстан.

ORCID:0000-0003-1866-2574

Сведения об авторах:

Аққошқарова Жанна Төлепбергеновна, докторант ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, научный сотрудник Института археологии имени А.Х. Маргулана, Алматы, Казахстан.

ORCID: 0000-0002-8113-6705

Рахимжанова Сауле Жангельдыевна, кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института археологии имени А.Х. Маргулана, Алматы, Казахстан.

ORCID:0000-0003-1429-1470

Тушева Елена Константиновна, магистр истории, заведующая лабораторией

экспериментальной археологии, Институт археологических исследований при Павлодарском педагогическом университете имени Алкея Маргулана, Павлодар, Казахстан.

ORCID:0000-0003-1866-2574

Information about the authors:

Akkoshkarova Zhanna Tolepbergenovna, Doctoral student at L.N. Gumilyov ENU, Researcher of the Institute of Archeology named after A.Kh. Margulan, Almaty, Kazakhstan.

ORCID: 0000-0002-8113-6705

Saule Rakhimzhanova, Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher of the Institute of Archeology named after A.Kh. Margulan, Almaty, Kazakhstan.

ORCID:0000-0003-1429-1470

Tusheva Elena Konstantinovna, Master of History, Head of Research Laboratory of Experimental Archaeology, Institute of Archaeological Research at Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan, Pavlodar, Kazakhstan.

ORCID:0000-0003-1866-2574